

A GYŐRI MAUTNEREK HAGYATÉKA

A tanulmány a győri Mautner család történetét vizsgálja, különös tekintettel arra, hogy miként alkalmazkodtak a többségi magyar társadalomhoz, milyen szerepet tölthettek be a földbirtokos elit köreiben, valamint hogy mindez hogyan mutatkozott meg az életmódjukban és a reprezentációjukban. Kutatásom célja feltárni, hogy a család ki iránt és mily módon tanúsított lojalitást, valamint hogy az egyes generációk mennyit és hogyan őriztek meg a zsidó hagyományból.

A munkám során felhasznált elsődleges forrásokat – dokumentumokat, albumokat és levelezéseket – Mautner Albert, a család Berlinben élő leszármazottja bocsátotta rendelkezésemre. A kivételes épségben megőrzött archívum különböző zsidó világokat tár fel, amelyek mindegyik esetben rendkívül heterogének és komplexek és dacolnak a monolitikus, sztereotipizáló narratívákkal.

A Mautner család

A 18. században Németországból érkező Mautnerok először a Bánátban, majd a bonyhádi sváb közösségben találtak otthonra. Mivel a Habsburg Monarchia lingua francája a német volt, és a sváb falvakban mindenütt jelen volt a német kultúrához való viszony, a német zsidó Mautner család ezt a hagyományát is sokáig megtarthatta. Simon Mautner kereskedőnek (1806–1879) és feleségének, Hani Münszernek hét gyermeke született, akik már Bonyhádon¹ (Tolna megye) nőttek fel. Legidősebb fiuk, Mautner Fülöp (1839–1917) ugyancsak kereskedőként kezdte pályafutását Hidason² (Tolna és Baranya megye határán). Fülöp és felesége, Johanna Janka Rosenthal négy gyermeke közül a legidősebb, Mautner Henrik (1865–1941) még Hidason született, és két testvérével, Józseffel és Jozefinnel együtt a szülőfalujában volt magántanuló. Ezután, 1875-től a bonyhádi evangélikus gimnáziumba járt, a sikeres érettségi vizsgát követően

¹ Bonyhádon a visszafoglaló háborúk után a megmaradt magyarok és rácok mellé németek és zsidók telepedtek be.

² Hidason a török kiűzése után a három etnikum – az ortodox vallású szerbek, a katolikus délszlávok és a németek – a falu három külön részén élt.

pedig 1878–1882 között a Budapesti Kereskedelmi Akadémián folytatta tanulmányait. Mautner Fülöp és családja 1888-ban földbérlőként érkezett Mindszentre (akkor Győr melletti uradalom volt),³ ahol később fiával, Henrikkel együtt vezette a gazdaságot. Mautner Fülöp 1890-ben Győr vármegye 33., 1892-ben 32. legnagyobb adófizetője volt.⁴A bérelt birtok feletti rendelkezést 1897-ben hivatalosan is átadta fiának, Henriknek.

Az agrárvállalkozó Mautnerek

Henrik felesége, Spiegel Szeréna (1870–1954) Szatmárnémetiből származott. A pár 1890-ben házasodott össze, amikor a Mautner család már Bay Gézától⁵ bérelte a mindszentpusztai (Mezőörshöz tartozott) földeket és a mindszenti Bay-kastélyt.⁶

Henrik mint mindszenti nagybérlő 1909-ben nagyobb léptékű befektetést hajtott végre, amikor 1 millió 600 ezer koronáért megvásárolta a novákusztai Széchényi-birtokot és kastélyt.⁷Családjával Novákusztára költözött,⁸ ahol komoly építkezésekbe és fejlesztésekbe kezdett. Emellett fenntartottak egy lakást Győrben és egyet Budapesten, mivel gazdasági tevékenységük és életvitelük a fővárosra és Győr városára is kiterjedt. Az uradalom közigazgatásilag a kimlei sváb faluhoz tartozott. A német anyanyelvű falusi svábok és a Németországból érkezett zsidó Mautnerek életének fontos részét képezték a német nyelvű világgal fenntartott kapcsolatok, a Mautnerek és az alkalmazásukban álló falusiak gazdasági és szociális együttműködése pedig mind a két fél számára kölcsönös előnyöket biztosított.

³ A Magyar Korona országainak mezőgazdasági statisztikája II. Gazdacímtár (1897)A) Magyarország / II. Duna jobb partja / 3. Győr vármegye 82. oldal.

⁴ Győri Közlöny, 36. évf. 90. szám, 1892. 10. 16. 2. oldal.

⁵ A Bay család mint mindszenti birtokos első említése 1749-ből származik. Bay Géza (1847–1903) főispáni titkár is volt, több ízben országgyűlési képviselő.

⁶ 1870-ben a Bay család megépítette a mindszenti kastélyt, amely egyben gazdasági központ is volt. 1897-es Gazdacímtár.; Győr Szab. Kir. Város és Győrvármegye cím- és lakjegyzéke (1909). Nitsmann József Köznyomdája. Győr, 1909.

⁷ *Dunántúli Hírlap*, 1909. június 3. 3.

⁸ Magyarkimléhez tartozott Novákusztá és Máriamajor.

A család saját tulajdonban lévő földterülete 1912-es kimutatások szerint 2744 kh⁹ volt (ebből használatlan¹⁰ 127 kh); bérlemény 3431 kh (ebből használatlan 64 kh), tehát összesen 5984 kh-on gazdálkodtak.¹¹ Mautner Henrik a Dunántúl egyik legvirágzóbb gyár vállalatának volt a tulajdonosa.¹² Ez burgonya-, búza- és kukoricakeményítő-gyárból, cukor-, szirup- és dextringyárból, olajgyárból, gőzmalomból és fűrészüzemből állt.¹³ A helyi igények kielégítésére Henrik faedénygyárat is létesített. Mautner Henrik gazdasági téren jelentős befolyással rendelkezett a régióban, gyár vállalatai, földművelési és állattenyésztési tevékenysége¹⁴ egyaránt fontos szerepet játszott szerzteágazó vállalkozói tevékenységeiben. A Mautner család generációkon keresztül építette ki vállalkozási birodalmát kereskedelmi, mezőgazdasági és később ipari létesítmények alapításával, valamint körültekintő pénzügyi befektetésekkel. A feldolgozott termékeket és állataikat a család évtizedek alatt kialakított kapcsolatain keresztül maga értékesítette bel- és külföldön.

Henrik és Spiegel Szeréna (1870–1954) öt gyermeke közül a legidősebb, Zsigmond (1891–1971) az érettségi vizsgákat követően Berlinben, Lipcsében és Párizsban szerzett mezőgazdasági diplomát. Ezt követően visszatért Magyarországra, ahol a családi tulajdonban lévő földeken és gyárakban kezdett el dolgozni. A birtokok növekvő mérete miatt édesapja már nem tudta egyedül irányítani a vállalkozásait, így idővel fiát tette meg a helyettesévé. Mautner Zsigmond 35 éves korában részesedést kapott a birtokokból és a gazdaságból. A család jövedelme lehetővé tette, hogy állandó lakást tartson fenn Budapesten, ahol a gyakori üzleti tárgyalások miatt kellett tartózkodnia. A fővárosban egy fényűző svábhegyi villában lakott, Bécsben pedig a Hotel Imperialban volt a számára egy szoba állandó jelleggel fenntartva. A kastélyokban és a lakásokban Zsigmondnak több fős személyzet, mind Bécsben, mind a magyarországi birtokon pedig

⁹ Saját tulajdon: 357 kh (Györszemere), 1511 kh (Magyarkimle), 516 kh (Mosondarnó), 360 kh (Zseli). Haszonbérlet: Bay Sándortól 1640 kh, Kólczy Zoltántól 246 kh, Szalacsy Ferencné Bay Iréntől 111 kh, a mezőörsi gróf Esterházy Miklós Móricától 1434 kh. Rubinek, 1912: 259. 260. 452. 454. 456.

¹⁰ Művelés alá nem vonható.

¹¹ Rubinek 1912: 259. 260. 452. 454. 456.

¹² Dunántúli cím- és lakjegyzék, 1929–30. Rábaközi Nyomda, Sopron, 1930.

¹³ Ruff 1928: 190.

¹⁴ Mautner Henrik volt az első a régióban, aki sikeresen kísérletezett rövid tenyészidejű sertések tartásával.

saját sofőr állt a rendelkezésére. Budapesten és Bécsben fenntartott rezidenciái, valamint a személyzet és a sofőrök jelenléte azt mutatja, hogy a Mautner család nem csupán vagyonos volt, de jelentős társadalmi és üzleti kapcsolathálóval is rendelkezett. Zsigmond életének ilyen mérvű kényelme és gazdagsága a Mautner család sikeres üzleti vállalkozásainak volt köszönhető, melyek az idők során tovább növekedtek és prosperáltak.

A siker és ami mögötte van

A Mautner család agrárvállalkozó volt, birtokai és gyárai irányításában elsősorban üzleti érdekek vezették. Saját földjüket bérletekkel egészítették ki, s az agrárrolló negatív hatását saját gyáraikban a mezőgazdasági termékek feldolgozásával igyekeztek ellensúlyozni.¹⁵ Mautner Henriknek már bérlőként is több szabadalma, találmánya volt. Ha valamilyen problémára nem talált megoldást, megfelelő eszközt, akkor azt ő maga fejlesztette ki.¹⁶

A világháború első évére az övé lett Magyarország egyik legjobb mintagazdasága,¹⁷ ahol a gazdaság nyersterményeit feldolgozó gyárak is működtek. Mivel novákpusztai birtoka a megye egyik legjobban irányított és legiparosodottabb gazdaságának hírében állt, Habsburg Albrecht herceg többször járt itt tapasztalatszerzés céljából professzorával.¹⁸

A Mautner-uradalomban a munka termelékenységének növelése érdekében annak racionalizálásán túl a munkaerő-gazdálkodásra és a szakszerűségekre is nagy hangsúlyt fektettek. A munka modern világában fontos szerep jutott a tanyákon, az istállóknak, az állattartásban mezőgazdasági gépeket üzemeltető, a szántóföldeken, a beültetett földeken és a réteken dolgozó munkásoknak.¹⁹ A hatékonyság fenntartásához folyamatosan képzett szakemberekre volt szükség, ezért Mautner Henrik az emberi készségek fejlesztése céljából esti iskolákat szervezett. A mindszei gazdaság

¹⁵ TÍMÁR 1989. 259.

¹⁶ *Zsumbera* 2022. kézirat és családi levelezések.

¹⁷ Községi Bizonyítvány, aláírók Magyarkimle bírója és jegyzője. Mautner Albert tulajdona.

¹⁸ *Mautner* 1961. Mautner Albert tulajdona.

¹⁹ AUDERSET 2023. 2.

gépekkel is bőven el volt látva,²⁰ ezeket rendszeresen cserélték, felújították. Az uradalomban több gépész is dolgozott.

Mindszentpusztán, a bérelt gazdaságban nem volt vasút, így a megtermelt gabonát szekerekkel szállították a győri vasútállomásra. Mautner Henrik 1894-ben ezen a téren is újított: közúti gőzmozdonnyal²¹ szállította a gabonáját a győri vasútállomásra. E találmánya sok környékbeli szegény falusi gazdának is hasznára vált, mert a fuvarozásnál a parasztok még a vállalkozó tisztos nyereségének lerovása után is jelentős összeget takarítottak meg.²² Később a család a novápusztai saját birtokról a nyers és a késztermékek szállítására hét kilométer hosszú vasúti pályát építtetett, amely a Budapest–Bécs gyorsvasútállomásra csatlakozott. A Mautnerek infrastrukturális fejlesztései a gazdasági növekedéshez és az üzleti lehetőségek bővüléséhez egyaránt hozzájárultak.

A folyamatos fejlesztések, a gyárak bővítése és új gyárak beüzemelése a falu népessége számára munkahelyet jelentett: cselédekre, béresekre, a birtokok működésének felső szintjét biztosító alkalmazottakra volt szükség. A birtokon lévő ipari üzemekben is leginkább helyieket alkalmaztak. Amint az uradalom éves kimutatásai igazolják, Novápusztán kb. 40-50 család élt, mintegy tucatnyi tisztviselő, a gyárak munkásai, több száz alkalmazott a mezőgazdaságban, mindemellett több ezer idénymunkást is foglalkoztattak. A gazdasági tevékenységek diverzifikálása és a munkahelyteremtés hozzájárult a helyi közösség életének stabilitásához és a gazdasági viszonyok javulásához: a munkahelyek széles skálája lehetőséget adott a helybelieknek arra, hogy méltó megélhetést teremtsenek maguknak és családjuknak, és így hozzájáruljanak a környék fejlődéséhez.

A Mautnerek és munkásaik

A Mautner család munkásai életkörülményeinek javítását is fontosnak tartotta. A mosonmagyaróvári Mészáros Mihály visszaemlékezésében olvasható, hogy Mautner Henriket az emberek nagyon szerették, mert

²⁰ *Köztelek*, 1895. 904.

²¹ Győri Hírlap, 15. évf. 84. szám, 1894. 09. 13. 4. oldal.

²² Egy mázsa gabona behozatala Mindszentről Győrbe szekérrel 35-40 korona, a közúti gőzmozdonnyal 7 korona volt.

nemcsak munkát adott nekik, hanem minden gondjukban is segítette őket. Gondoskodott a munkásairól, akik a birtokain a beosztásuknak megfelelő méretű és komfortú lakásokban laktak. A lakások méretét és komfortfokát igazoló dokumentumok szerint a szobák padlózottak voltak, és minden lakásba bevezették a villanyt.²³ Mészáros Mihály elmondása szerint a major akkor „aranybánya” volt, mindenki jól keresett, Novákipusztához képest a környékbeli falvak szegények voltak. Ezek lakói, Darnózseli, Hédervár, Ásványráró, Kimle lakosai a Mautner-uradalomban keresték meg a megélhetéshez, a családjuk eltartásához szükséges pénzt. Mindenki építhetett magának ólat, a deszkát megkapta hozzá, mert rengeteg deszkát dolgoztak fel a telepen.²⁴ Ezt a visszaemlékezést a falvak emlékkönyvei és a helytörténeti kutatások, valamint a volt uradalom környékén élő idős emberekkel folytatott saját beszélgetéseim is megerősítik.

Az iskola működtetéséről, a tanítóról és egyéb közösségi szolgáltatásokról az uraság gondoskodott. A falu lakosainak elmondása szerint Mautner Zsigmond külön konyhát üzemeltetett állandó személyzettel, hogy a környék rászoruló gyermekei napi háromszori étkezésben részesüljenek. Az uradalomnak saját iskolája, levente- és önkéntes tűzoltóegyesülete is volt. Mautner Henriknek és Zsigmondnak a felesége is látogatta az uradalomban élő parasztsaládokat. A feleségek a várandós anyákat tanácsokkal látták el, majd a babák születése után tejet biztosítottak az anyák és az újszülöttek részére. A zsidó Mautner család tagjai a közelmúltig „jótékony földesuraságként” maradtak fenn a környező falvak keresztény közösségeinek emlékezetében.

A helyi közösségekhez fűződő kapcsolat

A megyei virilisek listáján már Mautner Fülöp is szerepelt. Fia, Henrik a gazdaság átvételének évétől szintén a megye virilisei közé került. Ott találni Győr vármegye legtöbb adót fizető törvényhatósági bizottsági

²³ Dr. Soós <https://www.agraret.hu/mi-is-az-a-kulloskapa/> letöltve: 2022. 02. 05.

²⁴ *Akik még emlékeznek* című füzetben olvasható Mészáros Mihály mosonmagyaróvári lakos visszaemlékezése (Mautner Albert tulajdona).

tagjainak névjegyzékében (1895,²⁵ 1897,²⁶ 1900,²⁷ 1907,²⁸ 1913,²⁹ 1914,³⁰ 1915,³¹ 1917,³² 1921,³³ 1929³⁴). A családi hagyaték és a megyei összeírások szerint e pozícióját a Palesztinába történt kivándorlásáig megőrizte. Mautner Henrik a város közösségi életében is aktívan részt vett: a városi képviselő-választásokon a nádorvárosi kerület jelöltje³⁵ és sok éven keresztül esküdtbírói tag volt.^{36,37} A Győr megyei gazdasági egyesület több éven át a tagjai közé választotta,³⁸ a járási mezőgazdasági bizottság póttagja,³⁹ a vármegye gazdasági egyesületén belül működő ínségbizottság⁴⁰ tagja,⁴¹ de a szigetközi ármentesítő társulat választmányi tagjaként is tevékenykedett.⁴²

Emellett mint a városi képviselő-választások jelöltje és esküdtbírói tag a politikai életben is részt vett. Mautner Henriknek mint a megye egyik legnagyobb adófizetőjének beleszólása volt a községet érintő döntésekbe, például a Duna szabályozásához az ő hozzájárulása is kellett. A Mautnerek a Mosoni-Duna-ágon

²⁵ *Győr Hírlap*, 16. évf. 90. szám, 1895. 10. 07. 1. oldal.

²⁶ *Győri Hírlap*, 41. évf. 211. szám, 1897. 09. 17. 2. oldal.

²⁷ *Győri Hírlap*, 44. évf. 294. szám, 1900. 12. 23. 2. oldal.

²⁸ *Győri Napló*, 5. évf. 214. szám, 1907. 09. 19. 1. oldal.

²⁹ *Győri Híradó*, 1. évf. 121. szám, 1913. szeptember 20. 1. oldal.

³⁰ *Győri Híradó*, 2. évf. 233. szám, 1914. 09. 30. 2. oldal.

³¹ *Győri Híradó*, 3. évf. 213. szám, 1915. szeptember 10. 2. oldal.

³² *Győri Hírlap*, 61. évf. 251. szám 1917. 11. 01. 2. oldal.

³³ *Dunántúli Hírlap*, XXIX. évf. 23. szám, 1921. január 29. 2. oldal.; *Győr Vármegye Hivatalos Értesítője*, XXIII. évf. 4. szám, 1921. február 10. 8. oldal.

³⁴ *Győr-Moson-Pozsony, Győr részletes ismertetője és monográfiája 1919–30.* Főszerk.: Kerekes Sámuel, Szerkesztőség és Kiadóhivatal, Bp. 1930.

³⁵ *Győri Híradó*, 1. évf. 178. szám, 1913. november 27. 2. oldal.

³⁶ *Győri Napló*, 5. évf. 37. szám, 1907. 02. 14. 2. oldal.

³⁷ *Győri Híradó*, 2. évf. 218. szám, 1914. 09. 13. 2. oldal.

³⁸ *Dunántúli Hírlap*, 9. évf. 19. szám, 1901. 03. 03. 4. oldal.; *Győri Napló* II., 5. évf. 83. szám, 1907. 04. 12. 1. oldal.; *Dunántúli Hírlap*, 12. évf. 22. szám, 1904. 02. 21. 3. oldal.; *Győri Hírlap*, 57. évf. 85. szám, 1913. 04. 13. 6. oldal.

³⁹ *Dunántúli Hírlap*, 15. évf. 152. szám, 1907. 12. 19. 2. oldal.

⁴⁰ A vármegye takarmányban szűkölködő községeit segíti.

⁴¹ *Dunántúli Hírlap*, 16. évf. 103. szám, 1908. 09. 03. 3. oldal.

⁴² *Győr Sz. Kir. Város és Győrvármegye útmutatója* 1915. évre, Pannonia Nyomda, Győr, 1915.

Magyarkimle és Horvátkimle között közúti hidat építettek, ahol hídvám⁴³ szedésére is engedélyt kaptak.⁴⁴

A család életében a kulturális és társadalmi tevékenységek ugyancsak fontos szerepet játszottak: városi lakással is rendelkeztek, állandó lakhelyükön, Győrben, az Árpád utca 59. számú házban éltek.⁴⁵ Tagjai voltak szakmai és felekezeti egyleteknek, szabadidejükben koncertekre, színházi előadásokra és bálókra jártak, gyakran utaztak külföldre.

A korabeli sajtót tanúsága szerint Mautner Henriket az Izraelita Hitközség már 1879-ben beválasztotta egy ünnepi megemlékezés (a Schönberg Ignác-jubileum) megtartását szervező bizottság tagjai közé,⁴⁶ 1909-ben pedig a Chevra Kadisa képviselőtestületének tagjai a póttagok közé választották.⁴⁷ A hírlapi tudósítások Mautner Henrik jótékonsági tevékenységeiről is részletesen beszámolnak. Rendszeresen a felülfizetők közé tartozott az izraelita nőegylet jótékonsági rendezvényein (álarcosbál, uzsonnadélután, gyermeknap).^{48,49,50} Adománnyal segítette a predméri izraelita imaházat (5 K),⁵¹ a Back-malmot ért tűzvész szerencsétlenül járt hozzátartozóit (Mautner Henrik: 50 K,⁵² a neje: 30 K).⁵³ Az újságok ugyancsak hírt adtak az özvegyek és árvák javára szervezett művészi előadások alkalmából tett felülfizetéséről,⁵⁴ a vadászzászlóalj legénységi rokkantalapja javára történt adakozásáról,⁵⁵ valamint a

⁴³ 1953. évi május 31-ig, tehát 20 évre terjedő vámszedési jogot kapott a család. *Győr, Moson és Pozsony közigazgatásilag egyelőre egyesített vármegye Hivatalos Értesítője* 1934. március 22. 3.

⁴⁴ MENTES – GALGÓCZI 1993. 18.

⁴⁵ 1914-ben Mautner Henrik eladta dr. Kallós Henriknek és nejének az Árpád út 59. számú házat és kertet 93 ezer koronáért. *Győri Újság*, 1914. október 4. 2.

⁴⁶ *Győri Közlöny*, XXIII. évf. 13. szám, 1879. febr. 13. 2. oldal.

⁴⁷ *Krajcáros Újság*, 7. évf. 107. szám, 1909. május 11. 3. oldal.

⁴⁸ *Győri Napló*, 6. évf. 52. szám, 1908. március 3. 2. oldal.

⁴⁹ *Győri Napló*, 5. évf. 266. szám, 1907. november 21. 3. oldal.

⁵⁰ *Győri Hírlap*, 58. évf. 109. szám, 1904. május 10. 6. oldal.

⁵¹ *Győri Hírlap*, 50. évf. 170. szám. 1906. 07. 29. 7. oldal.

⁵² *Győri Friss Újság*, 8. évf. 217. szám, 1907. szeptember 27. 2. oldal.

⁵³ *Népakarat*, 6. évf. 40. szám, 1907. 09. 29. 3. oldal.

⁵⁴ *Győri Hírlap*, 59. évf. 64. szám, 1915. március 17. 4. oldal.

⁵⁵ *Dunántúli Hírlap*, 24. évf. 66. szám, 1916. 03. 21. 4. oldal.

Pálffy- és Schwarzenberg-szobor – „Győr elfoglalása és visszavétele” – felállításához tett hozzájárulásáról.⁵⁶

Mautner Henrikné is aktív tagja volt a város közösségének. Az izraelita nőegylet az 1908-as téli szezonra meghívta jótékony célokra rendezendő programok bizottsági tagjául,⁵⁷ majd választmányának rendes tagjai közé választotta.⁵⁸ Az egylet gyűjtéseit Mautner Henrikné rendszeresen támogatta (4 K)⁵⁹, (6 K).⁶⁰ A család generációkon keresztül aktív szerepet töltött be a város és a zsidó hitközség életében. Győr prominens polgárai közé tartoztak, adományaikra felekezettől függetlenül minden egyesület és alapítvány számíthatott.

A Mautnerek és a zsidó hagyomány

Mautner Fülöp vallásos zsidóként élt. Amikor Budapestre költözött, aktívan részt vett a pesti ortodox zsidó hitközség tevékenységében: főgondnok, majd alelnök lett, a Budapesti Ortodox Talmud Társaság elnöke. 78 éves korában, Budapesten halt meg 1917-ben. Fia, Mautner Henrik is még elsősorban zsidóként tekintett magára: a magyarországi mizráchi cionista zsidó közösségnek aktív tagja és hitközségi adója révén a helyi közösség megbecsült képviselője volt.

Az Egyenlőség 1926 januárjában Mautner Henrikről mint igazi meggyőződéses zsidó lélekről ír, aki Szabolcsi Lajossal a Mensa-Academica vezetőségének tagjaként az egyetemi ifjúság zsidó nevelésének kérdéseit kívánja megvitatni. A Mensa-Academica célja az volt, hogy az egyetemi ifjúságot a zsidóságban megtartsa és megerősítse: egyik intézkedésükként az étkeztetés terén bevezették a rituális szabályokat, Mautner Henrik pedig vallásos témájú előadások tartását kezdeményezte. Az egyesület megkérte Szabolcsi Lajost, hogy az Egyenlőség hasábjain támogassa ezt a kezdeményezést, mivel mint

⁵⁶ *Győri Hírlap*, 58. évf. 144. szám, 1914. 06. 20. 2. oldal.

⁵⁷ *Győri Újság* II., 1. évf. 98. szám, 1908. 10. 25. 2. oldal.

⁵⁸ *Krajcáros Újság*, 7. évf. 107. szám, 1909. május 11. 2. oldal.

⁵⁹ *A Győr- és Győrszigeti Izr. Nőegylet jelentése az 1900. évről*. Pannonia Nyomda, Győr, 1901.

⁶⁰ *A Győr- és Győrszigeti Izr. Nőegylet jelentése az 1903. évről*. Pannonia Nyomda, Győr, 1904.; *A Győr- és Győrszigeti Izr. Nőegylet jelentése az 1902. évről*. Pannonia Nyomda, Győr, 1903.; *A Győr- és Győrszigeti Izr. Nőegylet jelentése az 1901. évről*. Pannonia Nyomda, Győr, 1902.

írták, a zsidó társadalom jövőjére nézve ilyen nagy jelentőségű kérdésben az egész magyar zsidóság együttérzésére és megértésére van szükség.⁶¹

Mautner Zsigmond, aki elődeinél már kevésbé volt vallásos, de otthonában még a második világháború kitörése előtt is szigorú kóser konyhát vitetett,⁶² szociális érzékenységéből fakadóan ugyancsak jobbító szándékkal lépett fel a környezetében. A család a két világháború között is egyszerre volt a változás előmozdítója és a hagyományok őrzője: saját stratégiáját követve döntött arról, hogy mikor újít, és mikor folytatja a hagyományokat.⁶³

Kivándorlás Palesztinába

Mautner Henrik és fia története jól példázza a különböző generációk közötti eltérő tapasztalatokat és a zsidóság kihívásait az ősök földjén. Mautner Henrik, a vallásos cionista és sikeres vállalkozó, 1939-ben, 74 éves korában feleségével együtt kivándorolt Palesztinába. Fiuk, Zsigmond 59 éves volt, amikor második feleségével és két apró gyermekükkel 1950-ben menekültként Izraelbe érkezett. Apa és fia életútjának összehasonlítása révén láthatóvá válnak azok az ellentmondások és kihívások, amelyekkel a zsidóság különböző nemzedékei Erec Izraelben szembesültek. Míg Henriknél a tradíciókhoz való ragaszkodás, a zsidó közösség összetartó ereje volt a meghatározó, fia esetében a beilleszkedési kényszer és az új hazában való boldogulás nehézségei domináltak. Henrik vallásos cionista volt, aki gazdag és sikeres vállalkozóként telepedett le Palesztinában. Fia viszont már a második világháború és a soá traumájával a háta mögött, vagyonát veszített menekültként érkezett a fiatal államba.

Mautner Henrik és felesége – amint a zsidó közösségek tagjainak egy része – a cionizmusban nemcsak a menekülés lehetőségét látta, döntésük tudatos politikai és gazdasági megfontolások eredménye volt. A győri nagybirtokos és kereskedő már a kivándorlása előtt többször ellátogatott Palesztinába, narancsültetvényeket vásárolt és

⁶¹ *Egyenlőség*, 45. évf. 1. sz. 1926. január 2.

⁶² Zsigmond első felesége leveleiben panaszkodott saját családjának arról, hogy férje szigorúan betartja a kóser étkezés szabályait.

⁶³ Vö.: HAREVEN 2018.

aktívan részt vett a Mizrachi szervezet munkájában.⁶⁴ Palesztinába személyes barátjának tudhatta Heim Weizmannt⁶⁵ – Izrael első államfőjét –, továbbá Israel Yehuda Leib Maimon⁶⁶ és David-Zvi Pinkas⁶⁷ későbbi minisztert, valamint más ismert személyiségeket.⁶⁸ Az utazásait különböző tényezők motiválták, többek között a gazdasági lehetőségek keresése. 1927-ben mezőgazdászként és kereskedőként három hónapot töltött a brit mandátum alatt álló Palesztinában, hogy annak a gazdasági és társadalmi állapotát vizsgálja, ugyanakkor mint hithű zsidó és mizrachi cionista szerette volna saját szemével látni az ország kulturális és vallási állapotát, valamint az első világháború utáni fejlődését.

Mint azt Zima András megállapítja, a soá előtt a zsidó sajtóban közreadott írások olyan metanyelvként értelmezhetők, amelyek csak másodsorban szóltak a szentföldi realitásáról, mivel elsősorban az egyes stratégiák értékeinek kifejezése, megerősítése és terjesztése volt a céljuk.⁶⁹ Ezt tükrözi az a részletes tudósítás is, amelyet Mautner Henrik győri nagybirtokos, a magyarországi cionista szervezet elnöke⁷⁰ írt az 1927-ben Palesztinába tett tanulmányútjáról.⁷¹ Számára a Szentföld, az „őshaza” nemcsak történelmi emlékhely, hanem a nemzeti identitás és a remény forrását is jelentette. Beszámolója az első világháború utáni időszakra esik, amikor Palesztina brit mandátum alatt állt. Bemutatja az újjáépítést és a modernizáció folyamatát egy olyan területen, amely korábban, a török uralom alatt elhanyagolt és elmaradott volt.

Mautner Henrik írása nem hangulatos úti beszámolóként kívánt szolgálni, hanem a mezőgazdász-vállalkozó szakmai szempontjából ismertette a palesztinai viszonyokat a magyar zsidókkal, különös tekintettel a megnyílni látszó új befektetési lehetőségekre. Véleménye

⁶⁴ <http://mek.niif.hu/04000/04093/html/szocikk/13384.htm>

⁶⁵ A Cionista Világszövetség elnöke, majd 1949. február 17. és 1952. november 9. között (haláláig) a függetlenedett Izrael állam első elnöke.

⁶⁶ Yehuda Leib Maimon Iraeli rabbi, politikus és a vallásos cionista mozgalom vezetője volt. Ő volt Izrael első vallásügyi minisztere.

⁶⁷ David-Zvi Pinkas cionista aktivista és izraeli politikus volt. Az izraeli függetlenségi nyilatkozat aláírója, az ország harmadik közlekedési minisztere volt.

⁶⁸ Mautner Zsigmond önéletrajza, Mautner Albert tulajdona.

⁶⁹ ZIMA 2023. 259.

⁷⁰ ÚJVÁRI (szerk.) 1929. 609.

⁷¹ MAUTNER 1927.

szerint Palesztina termékeny földjei és kedvező klímája nagy mezőgazdasági potenciált kínáltak. A sikeres mezőgazdasági gyakorlatokat szorgalommal, szakértelemmel és megfelelő erőforrásokkal biztosíthatónak látta, ahogyan azt is, hogy az új technikáknak és a modernizációnak köszönhetően Palesztina valóban „tejjel és mézzel folyó” országgá válhat.⁷² Valószínű, hogy Mautner Henrik már 1927-ben a saját kivándorlása szempontjából is szemlélte Palesztinát, és egyben mások kivándorlását is elősegíteni szándékozott. Beszámolója elején leírta, hogy készséggel nyújt felvilágosítást azoknak az érdeklődőknek, akik be kívánnak kapcsolódni a palesztinai mezőgazdaságba vagy kereskedelembe, ezért nekik még a budapesti, Parlament közeli címét is megadta.

A palesztinai állapotok ezen leírásával a *Zsidó Újság* hasábjain Tannenbaum Mózes főrabbi szállt vitába.⁷³ Cáfolta Mautner azon állításait, miszerint ott senki sem szegi meg nyíltan a vallási szabályokat. A rabbi szerint a Szentföldön jelen van a vallástalan légkör, és a vallástörvényeket nem kevesen nyíltan megsértik. Tannenbaum rabbi példaként említi, hogy szombaton zsidó gimnazisták autóval közlekednek, zsidó munkások dolgoznak, ami a vallástörvények súlyos megszegése. Az ortodox rabbi szerint a zsidó nemzet és a zsidó vallás elválaszthatatlan egymástól, ezért alapvetően hibás minden olyan törekvés, amely a kettőt külön kezeli: veszélyezteti a vallási értékeket és hagyományokat, melyek a zsidóság identitásának alapját képezik. Az ilyen hozzáállás a Szentföld iránti tisztelet hiányát mutatja és hozzájárul annak spirituális lerombolásához. Tannenbaum rabbi hangsúlyozza a vallási elkötelezettség és a hagyományok tiszteletben tartásának fontosságát mint a zsidó közösség fennmaradásának és erősödésének bázisát. A mizrachi cionista Mautner Henrik és az ortodox Tannenbaum rabbi írásai rejtett üzeneteket közvetítettek, amelyek a saját zsidó közösségük identitását, céljait és stratégiáit tükrözték, illetve igyekeztek formálni – nemcsak információkat közvetítettek, hanem szerzőik saját közösségének értékrendjét is hivatottak voltak megerősíteni és befolyásolni.

Mautner Henrik tanulmányútjáról szóló beszámolójának központi megállapítása az volt, hogy a narancsültetvények példája bizonyítja, hogyan lehet egy adott földrajzi terület adottságait és piaci

⁷² MAUTNER 1927

⁷³ TANNENBAUM 1927.

lehetőségeit a gazdasági fejlődés és jólét érdekében kihasználni. A Palesztinában termesztett narancsok sikere több tényezőnek volt köszönhető: a megfelelő klímának és talajnak, valamint annak, hogy a helyi gazdák kiváló fajtákat és hatékony kereskedelmi stratégiákat alkalmaztak. A Jaffa narancs különösen híres volt kiváló minősége és hosszú eltarthatósága miatt, amely versenyelőnyt biztosított e terménynek a piacon. Mautner azt is megfigyelte, hogy a narancsokat megvásárló kereskedők többnyire arabok, amiből a helyi gazdasági összetartozásra és együttműködésre következtetett. Úgy vélte, ha Palesztina egész határát narancsültetvényekkel ültetnék be, az jelentős exportlehetőségeket nyújtana Európa felé és elősegítené a régió gazdasági stabilitását és fejlődését. Mautner Henrik már 1937-ben, a kivándorlása előtt narancsültetvényeket vásárolt Kafr Sabában, amelyek összesen 9734 m²⁷⁴ területet tettek ki.

A 74 éves vallásos, mizrahi cionista Mautner Henrik számára visszatérése a Szentföldre és a tulajdonlás egyaránt beteljesedést jelenthetett, hiszen ezek a lépések nemcsak az identitását és hitét erősítették, hanem aktív részvételre és hozzájárulásra adtak lehetőséget az erec izraeli társadalom és gazdaság felvirágoztatásában. Két év adatott meg neki, hogy a magyar nagypolgári életet elhagyva beilleszkedjen új hazájába és részt vegyen annak építésében: 1941-ben meghalt.

A magyarországi vagyon sorsa

Kivándorlásukkor, 1939-ben Mautner Henrik és felesége jelentős vagyont hagyott hátra Győr környékén. Am a javaik – melyek mezőgazdasági ingatlanokból, épületekből, ültetvényekből, állat-, gép- és eszközállományból, valamint egy kisvasútból és egy közúti hídból álltak – tulajdonjogát megtartották. Ennek az összvagyonnak az értéke összesen 4 544 360 aranypengőt tett ki.⁷⁵ Fontos megjegyezni, hogy nem voltak hiteleik vagy tartozásaik, vagyis a vagyonuk teljesen tehermentes volt. Mautner Henrik gyermekei és unokája számára egyenként 300 000 svájci frankot helyezett el bankban, 8%-os kamattal.

⁷⁴ 1, 641 dunum, 1, 140 dunum, 1, 415 dunum, 1,126 dunum, 1,124 dunum, 1,124 dunum, 1,124 dunum, 1,224 dunum, 1, 040 dunum.

⁷⁵ 1939-es állami vagyonszerzés, Mautner Albert tulajdona.

A birtokok és vállalatok irányítását Zsigmondnak adta át, ám minden fontos döntést haláláig a saját kezében tartott.

Mautner Zsigmond már a háború elején szeretne volna elhagyni az országot, de ő a családi vállalkozás működtetését és a magyarországi vagyon megőrzését kapta feladatul. A család jövedelme a birtokaik, gyáraik és pincéik bejövő összegeiből származott, melyek jelentős bevételeket biztosítottak tagjai számára, lehetővé téve, hogy luxusban éljenek.

A családi emlékezet szerint családi kapcsolatoknak köszönhetően az uradalom a kormányzó Horthy Miklós védettsége alatt állt, így csak az 1944. március 19-i német megszállás után fosztották meg őket minden vagyonuktól. A dokumentumok viszont azt igazolják, hogy 1942-ben a magyar állam a gyáraikat és a birtokaikat lefoglalta, a kastélyt pedig kiürítették. A háború utolsó évében a gyárak gépeit leszerelték, a mezőgazdasági gépeket, valamint a hatalmas marhaállományt és mindent, amijük volt, a lakosság széthordta. Közvetlenül a háború után Zsigmond visszakapta a birtokait, amelyeknek megvásárlására ajánlatot is kapott. Ő azonban bízott abban, hogy újraélesztheti a gazdaságot, és ez a hite készítette arra, hogy megtartsa a földeket, a kirablást és a pusztítást túlélte ingóságokat. Ám az államosítás, amely a nagybirtokok felszámolásával már 1945-ben elkezdődött, végül őt is elérte, és a család birtokait kisajátították. Az államosítás során történt kisajátítási lépéseket és azok indoklását tartalmazó dokumentumokat a családi archívum őrzi. Ám a Mautnerek vállalkozásainak értéke nemcsak az ingóságokban rejlett, sokkal inkább abban a szaktudásban, szervezőképességben és kapcsolati hálóban, amelyek az egész működésének alapját képezték és amelyek az államosítással ugyancsak elvesztek. A földeket átvette az 1949-ben alakult Rákóczi técesz, a novákpusztai kastély pedig később KISZ-táborok helyszínévé vált.

A történelem e viharaiban a Mautnerek három generáció által felépített életműve a gazdasági háttérrel együtt eltűnt. A háború végén a zsidók kirablása, majd az államosítás nemcsak a család anyagi helyzetére, hanem a gazdaságukhoz, vállalkozásaikhoz kapcsolódó értékekre, szakmai tudásukra és egzisztenciájukra is súlyos csapást mért. Az állami beavatkozások a család tagjait nemcsak a vagyonuktól, hanem a lehetőségeiktől, az önrendelkezésüktől, a boldoguláshoz való joguktól is megfosztotta.

A sikertörténet vége

Mautner Zsigmond életének ez a szakasza tragédiákkal és fordulatokkal volt tele. Első házasságából született lánya, Vera Mautner mindössze 14 évesen, pár hónappal a pesti gettó felszabadítása után tüdőgyulladásban meghalt. Zsigmondot gyalog hajtották kényszermunkára Veresegyházára, a nehéz fizikai munka, a túlterhelés és az izgalom következtében súlyosan megbetegedett. Végül munkaképtelenné vált, és élete végéig nem tudta kiheverni az elszenvedett traumákat.⁷⁶ Első házassága a háború elején megromlott, és 1942-ben hivatalosan is válással végződött. Zsigmond nagyon komoly összeget, havi 1000 pengő tartásdíjat fizetett első feleségének, aki maga is jelentős vagyonnal rendelkezett. 1946-ban újból megnősült, a második házasságából két fia született: 1947-ben Albert és 1949-ben Rudolf. Második feleségét, Poór Lolát, aki nagy vagyonnal rendelkező családban nőtt fel Berlinben, a háború utáni magyar vidéki élet, a nélkülözések erősen megviselték, egészsége súlyosan megromlott. A háború végét követő öt évben Mautner Zsigmond számos jogi és adminisztratív lépést tett annak érdekében, hogy a család elrabolt, kisajátított tulajdonát visszakapja és újra tudja indítani a gazdaságot meg a gyárakat. Ám minden kitartása és elszántsága ellenére sem tudott a történelmi körülmények fölé kerekedni, korábbi tevékenységét nem tudta újramegteremtésére. A háború alatt lefoglalt novákpusztai kastélyt 1945 után sem kapták vissza, így Zsigmondnak a Józsefházán (Győrszemere szomszédságában) lévő házában éltek. Jelentősebb bevételük a szárnyasok eladásából, valamint a borból és a gabonából származott, amelyet az államnak kellett beszolgáltatni. Több családi levélben olvasható, hogy a nagypolgári származású Lola a győri piacon árulja a ház körül megtermelt gyümölcsöt. A Győrben is irodával rendelkező zsidó Joint szervezettől ugyancsak kaptak némi segítséget.⁷⁷ Miután azonban egyértelművé lett számára, hogy az árvásított vagyont nem kapja vissza, az államosítás pedig már nem csak a zsidókat érintette, fia, Albert szerint Mautner Zsigmond úgy érezte, nem maradhat tovább a

⁷⁶ Prof. Hanns Rabe tanúvallomása, kelte: 1957. február 22.

⁷⁷ 1944. június 11-én és 14-én a Budai utcai barakkokból 6196 főt deportáltak, ebből 4686 fő volt győri illetőségű. A Győrből deportált túlélők száma kb. 1240 fő. A Joint az ő segélyezésüket biztosította.

szülőföldjén, ahol egész Nyugat-Magyarországon ismert, elismert és gazdag emberből nincstelen és boldogtalan emberré vált.⁷⁸

Kanadába akart kivándorolni, de felesége erre nem volt hajlandó. Zsigmond leánytestvére, Margaret (Manci) még a háború előtt Ramat Ganba ment, és 1992-ben ott is hunyt el. Másik testvére, Mautner Kornélia Montrealba emigrált, majd Floridába költözött, azaz a család különböző ágai különböző irányokba indultak el.

Az 59 éves Mautner Zsigmond igen erősen legyengült (43 kilóra fogyott) feleségével, valamint egy- és hároméves gyermekeivel 1950. július 19-én, a negyedik izraeli kivándorló csoport különvonatával hagyta el Magyarországot.⁷⁹ (Az izraeli magyar nyelvű sajtó szerint 1949-ben körülbelül 14 000 magyar anyanyelvű ember távozott Izraelbe, az 1950 áprilisában közölt újabb adat 27 000.)⁸⁰ Mivel szinte minden anyagi eszköz nélkül érkeztek, megélhetésüket Lola berlini családjának adományai, illetve Zsigmond alkalmi munkái és néhány Magyarországról hozott ékszer értékesítésének köszönhetően tudták csak biztosítani. Ám ezzel együtt 1950 és 1953 között folyamatos nélkülözések közepett éltek Izraelben.

Közjáték Izraelben

A családi levelezés tanúsága alapján a két ország – és az ott elfoglalt társadalmi pozíciója – közötti társadalmi és kulturális különbségek annyira meghatározók voltak, hogy Zsigmond nem tudott beilleszkedni a korabeli Izrael számára kínálkozó lehetőségei közé. Az olyan új bevándorlók, mint Zsigmond, gyakran szembesültek azzal, hogy korábbi életszínvonalukat és társadalmi státuszukat nem tudják megtartani. Zsigmond édesapja kapcsolatrendszerét kihasználva próbált munkát találni, de nem járt sikerrel. Édesanyja a halála előtt még arra kérte, egyezzen bele, hogy testvére, Manci és ő is eladhasson a Henrik által vásárolt földekből. Zsigmond azonban nem akart az apjától örökölt narancsültetvényekből többet áruba bocsátani, mint amennyit okvetlenül muszáj volt, mert hitt abban, hogy ezek iránt hamarosan

⁷⁸ Mautner Zsigmond önéletrajza, Mautner Albert tulajdona.

⁷⁹ „IBUSZ“ Idegenforgalmi, Beszerzési, Utazási és Szállítási Részvénytársaság értesítője (1950.VII.10.). Mautner Albert tulajdona.

⁸⁰ Szalai Anna: A Magyarországi Alija. 1949–1953. *Szombat*, 2021. december 22.

hatalmas lesz a kereslet. Számára ezek a földek nemcsak anyagi értéket, hanem jövőbeli lehetőségeket is képviseltek.

A gazdasági túlélés kiúttalansága, a perspektíva hiánya Izraelben elviselhetetlen lelki teherként nehezedett a család tagjaira. Lola folyamatosan öngyilkossággal fenyegette férjét, Zsigmond üzleti etikai elvei pedig saját beszámolóí szerint összeegyeztethetetlennek tűntek a környezetében tapasztalt gyakorlattal. Lola, aki már Németországban megkeresztelkedett, arra ösztönözte, hogy térjen át ő is, így Zsigmond katolikus katekizmus-órákat kezdett venni, idősebb fiúkat, az alig négyéves Albertet pedig Ramat-Ganból a 3,5 kilométerre levő Jaffába, a „Frères de Jaffa” nevű katolikus rendi óvodába járatták.

Újrakezdés Berlinben

Mautner Zsigmond és családja 1953-ban Berlinbe költözött. Ezt a döntést az Izraelben megtapasztalt nehéz körülményeken túl Albert szerint az a vágy motiválta, hogy az anyai ágon német származású gyermekek a német kultúrkörhöz tartozó nevelést kapjanak. Lola anyja Berlinben született és a vészkorszak előtt ott is élt.⁸¹ A költözés a kulturális lehetőségeken kívül számos gyakorlati előnyt kínált a család számára. Lola és testvére berlini bankár és gyáros dédapjuktól, Hermann (Hirsch) Burchardtól még a háború előtt 160 milliárd korona értékű vagyont örökölt, amit édesanyjuk, a kereskedő és bankár apja, Edgar Burchardt, valamint anyja, Budai Goldberger Kamilla örökösöként ugyancsak jelentős vagyonnal rendelkező Lilly kezelte. Házassága révén Lilly – a magyar és német állampolgár Poór Sándor feleségéeként – az állampolgársági törvények értelmében magyar állampolgárnak is számított. A magyar nagykövetség időben figyelmeztette alkalmazottját, az akkor konzulként ott dolgozó Poór Sándort, hogy a németországi faji törvényhozás ellenében élvezett nagykövetségi védelem lejár, így Lola a testvérével és szüleivel 1941 év végén elhagyta Németországot. A Poór család keresztlevelek, portugál útlevelek és védlevelek segítségével, keresztények által bújtatva vészelte át a soát. Lola testvére, Annemarie a férjével, Sebők Józseffel és Lola szüleivel 1948 őszén a zöld határon keresztül elhagyta Magyarországot.

⁸¹ Mautner Zsigmond önéletrajza, Mautner Albert tulajdona.

Bécsből csak 1949 novemberében tudtak továbbmenni Berlinbe, mert a város nyugati része 1948 júniusától 1949 májusáig szovjet blokádnak volt alávetve. A család visszakapta a Nyugat-Berlinben lévő ingatlanait, így a legértékesebbet, amely az Unter den Linden 51. szám alatt, közvetlenül a szovjet nagykövetség mellett volt található, de több berlini kerületben, Bécsben pedig a belvárosi Habsburger Gassén és a Neutorgassén is voltak további ingatlanaik. Berlinben a szövetséges katonai közigazgatás engedélyével a Burchardt-örökösök közösségének visszaadott telkeket piaci árusoknak adták bérbe: egy területen 25-30 vagy több bódéval rendelkező piacokat alakítottak ki, amelyek az akkor még, a lebombázott, háború utáni Berlinben a lakosság fő bevásárlási lehetőségét jelentették. Később a család részben fedett, részben nyitott piacok sarkait is építtetett, míg egy másik visszakapott ingatlanukon tömbházakat emeltek kis lakásokkal. Lola sógora, Sebő József rátermett üzletember volt, aki az árusoktól és a lakások bérlőitől be tudta hajtani a bérleti díjakat, amelyek éveken keresztül biztos bevételt jelentettek mindannyiuknak. A Nyugat-Berlinben élő családtagok megírták Zsigmondnak és felségének, hogy Németország jóvátételt fizet az üldözötteknek.

Amikor Zsigmond családja 1953-ban megérkezett Nyugat-Berlinbe, ott már nem voltak ellátási nehézségek. Zsigmond és fiai gyorsított eljárással, hamar megszerezték a német állampolgárságot, mert hivatalos dokumentumokkal igazolták, hogy zsidó felmenőik a „dunai svábok” kategóriájába tartoznak. Mautner Zsigmond és két fia, Albert és Rudolf 1954-ben megkeresztelkedett Berlinben, Lola pedig a kálvinista felekezetből a katolikusba tért át. Albert elmondása szerint Mautner Zsigmond vallási elkötelezettségét rendszeres vasárnapi templomjárása tanúsította, míg a két fiú az iskolában katolikus hittanra járt, és elsősorban is voltak. A leszármazottak a későbbiek folyamán is a berlini római katolikus közösség tagjai maradtak, Albertet, az album örökösét és testvérét, Rudolfot is ideértve. Bár keresztény hitben élnek, amennyiben a zsidó gyökereik megőrzése nem volna fontos számukra, Albert aligha ajánlotta volna fel a történelmi kutatás céljaira egyedülálló családi albumaikat és levelezéseiket. A negyedik és az ötödik nemzedék, Mautner Albert lánya és unokái azonban már a vallástalanság útját választották, zsidó gyökereik felfedezése pedig még előttük áll.

A Mautner család három generációjának történetében nyomon követhető, hogy az egyéni és kollektív önképek és elköteleződések

hogyan változnak az idő múlásával, illetve hogy milyen eltérő módokon voltak kénytelenek az egyes nemzedékek alkalmazkodni a történelmi és a társadalmi változásokhoz. Mautner Fülöp és Henrik nemzedéke olyan időszakokban vált felnőtté és élte le az életét, amikor a többféle identitás és lojalitás viszonylag harmonikus együttlétezése még lehetséges volt. Ez a korszak a francia forradalomtól az első világháború kezdetéig tartó úgynevezett „hosszú 19. század”, amikor a magyar és az európai zsidók nagy részének még módja volt többé vagy kevésbé integrálódni a többségi társadalomba. Mautner Fülöp (1839–1917) idejében az Osztrák–Magyar Monarchia államkeretében élő zsidók, miközben megőrizték vallási és kulturális identitásukat, a monarchia és az uralkodó lojalis alattvalói is voltak. Fülöp fiát, Henriket (1865–1941) a két világháború közötti időszak már nagyobb kihívások elé állította, de az ő és kortársai számára a politikai helyzet romlása dacára még majdnem a korszak végéig lehetséges volt a különböző lojalitások összeegyeztetése. Zsigmond (1891–1971), Fülöp unokája esetében azonban ezt a történelmi és társadalmi körülmények már nem engedték meg, ami komoly belső és külső konfliktusokhoz vezetett. A második világháború, majd az azt követő időszak radikálisan megváltoztatta a magyar és az európai zsidóság helyzetét, és a túlélés érdekében sokan – így Zsigmond is – kénytelenek voltak korábban elképzelhetetlenül drasztikus döntéseket hozni. Henrik, a cionista mozgalom aktív résztvevője sikeresen beilleszkedett az új környezetbe és gazdaságilag is boldogult Palesztinában, számára az Erec Izraelbe történő kivándorlás az ősök földjére való visszatérést jelentette. A fizikai és lelki traumák elszenvedése után, menekültként érkezett Zsigmond azonban – elsősorban a kulturális különbségek miatt – nem tudott alkalmazkodni a korabeli izraeli társadalomhoz, ahol a siker gyakran a fizikai erőnlétől és a kulturális adaptáció képességétől függött. A Mautnerek magyarországi személyes története vele végképp lezárult, a komoly anyagi és társadalmi sikereket elért győri elődeik dilemmáival a távoli őseik eredeti hazájában élő újabb nemzedékeknek nem kell megküzdeniük: ők már nem magyarok, és nem is zsidók. Ám a családjuk tevékenységének tárgyi és kulturális emlékezete, hagyatéka a magyar történelem része.

IRODALOM

AUDERSET, Juri

- 2023 Consigning the “Human Motor” to the History of Agricultural Work: Reflections on the Fractured Trajectory of Scientific Management and the Rationalization of Labor. *Commodity Frontiers*, 5. Spring. 1-9.

HAREVEN, Tamara K.

- 2018 *Families, History And Social Change. Life Course And Cross-cultural Perspectives*. University of Delaware, Routledge Taylor and Francis Group, New York – London.

MAUTNER Henrik

- 1927 *Beszámoló Palesztinai Utamról*. Általános Nyomda, Könyv- és Lapkiadó Rt., Budapest.

MENTES Zoltán – GALGÓCZI József

- 1993 *Győr-Moson-Sopron megyei hidak története*. (Hidak Győr-Moson-Sopron megyében.) [Győri Közúti Igazgatóság], Győr.

RUFF Andor (szerk.)

- 1928 *Mosonvármegye emlékkönyve*. Mosonvármegye Nyomda, Magyaróvár.

TÍMÁR Lajos

- 1989 A zsidóság társadalma egy alföldi nagyvárosban a két világháború között. *Történelmi Szemle*, 31. 255-269.

ÚJVÁRI Péter (szerk.)

- 1929 *Magyar Zsidó Lexikon*. Magyar Zsidó Lexikon kiadása. Budapest.

ZIMA András

- 2023 „Izrael szirtje”: A Szentföld mnemotechnikai helyeinek politikai átértelmeződése a vészkorszak után a budapesti

neológ, orthodox és cionista sajtóban. *Hurbán: Együttélés, összeomlás, újrakezdés*, 1. (1) 248–273.

FORRÁSOK

Évkönyvek és sajtóforrások

- Dunántúli Hírlap*, XXIX. évf. 23. szám, 1921. január 29. 2. oldal.
Dunántúli Hírlap, 9. évf. 19. szám, 1901. 03. 03. 4. oldal.
Dunántúli Hírlap, 12. évf. 22. szám, 1904. 02. 21. 3. oldal.
Dunántúli Hírlap, 15. évf. 152. szám, 1907. 12. 19. 2. oldal.
Dunántúli Hírlap, 16. évf. 103. szám, 1908. 09. 03. 3. oldal.
Dunántúli Hírlap, 24. évf. 66. szám, 1916. 03. 21. 4. oldal.
Dunántúli Hírlap, 1909. június 3. 3.
Dunántúli cím- és lakjegyzék, 1929–30. Rábaközi Nyomda, Sopron, 1930.
Egyenlőség, 45. évf. 1. sz. 1926. január 2.
Győri Friss Újság, 8. évf. 217. szám, 1907. szeptember 27. 2. oldal.
Győri Híradó, 1. évf. 121. szám, 1913. szeptember 20. 1. oldal.
Győri Híradó, 2. évf. 233. szám, 1914. 09. 30. 2. oldal.
Győri Híradó, 3. évf. 213. szám, 1915. szeptember 10. 2. oldal.
Győri Híradó, 1. évf. 178. szám, 1913. november 27. 2. oldal.
Győri Híradó, 2. évf. 218. szám, 1914. 09. 13. 2. oldal.
Győri Hírlap, 15. évf. 84. szám, 1894. 09. 13. 4. oldal.
Győr Hírlap, 16. évf. 90. szám, 1895. 10. 07. 1. oldal.
Győri Hírlap, 41. évf. 211. szám, 1897. 09. 17. 2. oldal.
Győri Hírlap, 61. évf. 251. szám 1917. 11. 01. 2. oldal.
Győri Hírlap, 57. évf. 85. szám, 1913. 04. 13. 6. oldal.
Győri Hírlap, 44. évf. 294. szám, 1900. 12. 23. 2. oldal.
Győri Hírlap, 58. évf. 109. szám, 1904. május 10. 6. oldal.
Győri Hírlap, 50. évf. 170. szám. 1906. 07. 29. 7. oldal.
Győri Hírlap, 59. évf. 64. szám, 1915. március 17. 4. oldal.
Győri Hírlap, 58. évf. 144. szám, 1914. 06. 20. 2. oldal.
Győri Közlöny, XXIII. évf. 13. szám, 1879. febr. 13. 2. oldal.
Győri Közlöny, 36. évf. 90. szám, 1892. 10. 16. 2. oldal.
Győri Napló, 5. évf. 214. szám, 1907. 09. 19. 1. oldal.
Győri Napló, 5. évf. 37. szám, 1907. 02. 14. 2. oldal.

- Győri Napló* II., 5. évf. 83. szám, 1907. 04. 12. 1. oldal.
- Győri Napló*, 6. évf. 52. szám, 1908. március 3. 2. oldal.
- Győri Napló*, 5. évf. 266. szám, 1907. november 21. 3. oldal.
- Győri Újság*, 1914. október 4. 2.
- Győri Újság* II., 1. évf. 98. szám, 1908. 10. 25. 2. oldal.
- A Győr- és Györszigeti Izr. Nőegylet jelentése az 1900. évről.* Pannonia Nyomda, Győr, 1901.
- A Győr- és Györszigeti Izr. Nőegylet jelentése az 1903. évről.* Pannonia Nyomda, Győr, 1904.
- A Győr- és Györszigeti Izr. Nőegylet jelentése az 1902. évről.* Pannonia Nyomda, Győr, 1903.
- A Győr- és Györszigeti Izr. Nőegylet jelentése az 1901. évről.* Pannonia Nyomda, Győr, 1902.
- Győr Szab. Kir. Város és Győrvármegye cím- és lakjegyzéke (1909).* Nitsmann József Köznyomdája. Győr, 1909.
- Győr-Moson-Pozsony, Győr részletes ismertetője és monográfiája 1919–30.* Főszerk.: Kerekes Sámuel, Szerkesztőség és Kiadóhivatal, Bp. 1930.
- Győr, Moson és Pozsony közigazgatásilag egyelőre egyesített vármegye Hivatalos Értesítője*, 1934. március 22. 3.
- Győr Vármegye Hivatalos Értesítője*, XXIII. évf. 4. szám, 1921. február 10. 8. oldal.
- Népakarat*, 6. évf. 40. szám, 1907. 09. 29. 3. oldal.
- Győr Sz. Kir. Város és Győrvármegye útmutatója 1915. évre.* Pannonia Nyomda, Győr, 1915.
- A Magyar Korona országainak mezőgazdasági statisztikája II. Gazdacím-tár (1897)A) Magyarország / II. Duna jobb partja / 3. Győr vármegye.*
- Magyarországi gazdacím-tár.* Rubinek Gyula (szerk.). Budapest, 1912: 259. 260. 452. 454. 456.
- Köztelek*, 1895. 904.
- Krajcáros Újság*, 7. évf. 107. szám, 1909. május 11. 3. oldal.
- Krajcáros Újság*, 7. évf. 107. szám, 1909. május 11. 2. oldal.
- Szombat*, 2021. december 22. (Szalai Anna: A Magyarországi Alija 1949–1953)
- Zsidó Újság*, III. évf. 25. szám 1927. július. 2. (Tannenbaum Mózes: Reflexió Mautner palesztinai beszámolójához)

Internetes források

Dr. Soós <https://www.agrarelet.hu/mi-is-az-a-kulloskapa/> letöltve:
2024. 04. 05.

<http://mek.niif.hu/04000/04093/html/szocikk/13384.htm> letöltve:
2024. 04. 05.

Kiadatlan források

Mautner 1961. Mautner Zsigmond Önéletrajz. kézirat.

Prof. Rabe 1957. Prof. Hanns Rabe Tanúvallomása. 1957. február 22.

*Zsummera 2022. Zsummera Árpád A Mautner-család Midszentspusztán.
kézirat*

CSENDES, TÜNDE

THE LEGACY OF THE MAUTNERS OF GYŐR

This study examines the history of the Mautner family from Győr, with a particular focus on their adaptation to the Hungarian society, their roles within the landowning elite, and how these aspects were reflected in their lifestyle and representation. The aim of my research is to uncover to whom and in what manner the family demonstrated loyalty, as well as the extent to which different generations preserved Jewish traditions. The Mautners, who arrived from Germany at the end of the 18th century, first settled in the Banat region and later in the Swabian community of Bonyhád. The Mautner family were agricultural entrepreneurs, primarily driven by business interests in managing their estates and factories. They supplemented their own landholdings with leases. In the Mautner estate, beyond rationalizing operations to increase productivity, they placed great emphasis on labor management and professionalism. The Mautner family also considered it important to improve the living conditions of their workers. The history of three generations of the Mautner family reveals how individual and collective self-images and commitments changed over time, and how different

generations were compelled to adapt to historical and social changes in various ways.

Mautner Fülöp (1839–1917) a kép közepén fekete kabátban és kalapban. Jobbra fia, Henrik (1865–1941), mögötte Zsigmond (1891–1970) áll.
(Mautner archívum)

Mautner Henrik és felesége mint fiatal házasok
(Mautner archívum)

Mautner Zsigmond
(Mautner archívum)

Mautner Henrik és felesége
(Mautner archívum)

A család novákyusztai kastélya
(Mautner archívum)

A novákyusztai bírtok malma
(Mautner archívum)

A novákpusztai kastély parkja
(Mautner archívum)

Mautner Evelin (Mautner Henrik lánya) játék bögövel
a kezében az aratómunkások között
(Mautner archívum)

Lola szülei, testvére és férje a kivándorlás előtt egy hónappal Budapesten
(Mautner archívum)

Lilly Burchardt Poór (1876–1972) a nagyapjáról,
Hermann Burchardtról elnevezett utcán, Berlin, 1963
(Mautner archívum)

Mautner Albert római katolikus elsőáldozói csoportképe
(Mautner archívum)